

About the three terms *pašt*, *paymān* and *wizīr* meaning the covenant in the *mādayān ī hazār dādestān*

Nadia Hajipour*

Abstract

Mādayān ī Hazār Dādestān or the collection of A Thousand Judgments is a legal text. This text was compiled at the end of the Sasanian era, i.e. the beginning of the 7th century AD. A very diverse of legal issues are raised in this text, which can help us get to know the legal laws of Iran in the pre-Islamic period. Among the legal issues of this text are slavery, guardianship, guarantee, marriage, divorce, contract, etc. In addition, many legal terms have been used in the text, and their study will familiarize us with the specific concepts of these terms. The topic of this research is about "covenant" which is mentioned in the text with the terms *pašt*, *paymān* and *wizīr*. The purpose of this research is to examine the issues related to the covenant in order to compare the three mentioned terms. The question that this research intends to answer is, what are the legal issues related to these 3 terms? And what is the difference between these terms? The research method is descriptive and analytical and the data collection method is library. Some of the results of this research are as follows: These terms are used in different subjects, which are sometimes the same. Analysis showed that *pašt* is a verbal agreement and commitment to do something. A *paymān* is an oral or written contract that has its own rules and details. *wizīr* is also a contract document and actually a contract.

Keywords: covenant, agreement, *pašt*, *paymān*, *wizīr*, *Mādyān ī Hazār Dādestān*, Middle Persian, Sasanian era

* Ph.D. in Ancient Culture and Languages of Iran, researcher of Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran, nadiahajipour48@gmail.com

Date received: 07/05/2024, Date of acceptance: 30/06/2024

Introduction

Mādayān ī Hazār Dādestān or the collection of A Thousand Judgments is a legal text. This text was compiled at the end of the Sasanian era, i.e. the beginning of the 7th century AD. This text is a specialized legal text and is written for experts in jurisprudence and law; That is, those who were completely familiar with the Sassanid legal system and its technical terms. Its content is exclusively legal without referring to religious issues. A very diverse of legal issues are raised in this text, which can help us get to know the legal laws of Iran in the pre-Islamic period. Among the legal issues of this text are slavery, stūrship, guarantee, marriage, divorce, rent, adoption, security, pledge, transferring property to others, contracts and etc. Analyzing the contents of this text can introduce us to the rules of each of them.

In addition, many legal terms have been used in the text, and their study will familiarize us with the specific concepts of these terms. One of these terms is the words related to the contract / covenant, which is discussed in this article and is mentioned in the text with the terms pašt, paymān and wizīr. The purpose of this research is to examine the issues related to the contract / covenant in order to compare the three mentioned terms. Because the legal and specialized terms of this text are very important and must be studied carefully. The question that this research intends to answer is, what are the legal issues related to these 3 terms? And what is the difference between these terms?

Method and Materials

This article is done with descriptive-analytical method and the method of data collection is library method. To carry out this research, first, all the materials related to the terms "contract" were collected and explained in three parts: pašt, paymān and wizīr. After categorizing the content, thematic analysis was done to achieve the purpose of the article, which is to achieve the semantic difference of these terms.

Discussion & Results

The term pašt is found in the forms of "noun", "adjective" and with the conjunction "kardan" in the compound verb. The legal issues in which pašt is raised are "the transfer of property ownership to someone", "keeping the sold property healthy", "stūrship", "determining the value of the property", "giving something at a certain time and place". To express the agreement, are used from the expressions pēš az pašt: "before the

251 Abstract

agreement", pas az pašt: "after the agreement", abāz ō pašt ī pas ēstādan means "standing by the last agreement, acting on the last agreement" and ....

In this text, the term payman is used as a noun and a compound verb. Only 4 times it is in the nominal state and in the rest of the cases it is in the form of a compound verb, whose verb is always the verb "kardan". The paymān is raised in the subjects of "transfer of property ownership to someone", "expressing ownership of property for someone", "expressing acceptance of a property", "doing something", "repaying debt and loan", "renting something", "security and pledge", "guarantee", "Sale and exchange", "participation in income".

The word of wizīr is always a noun in the text. The issues in which wizīr is raised are "taking a loan", "transferring and assigning property", "assigning the right to declare ownership", "marriage contract", "pledge", "participating in property" and "dividing something". wizīr is common with paymān in subject of getting a loan and transfer of property.

conclusion

Some of the results of this research are as follows: The analysis of the data extracted from the text of Mādayān ī Hazār Dādestān shows that the three terms pašt, paymān and wizīr with the apparent meaning of "covenant" / "contract" have significant differences together. Analysis showed that pašt is a verbal agreement and commitment to do something. In all the mentioned subjects in pašt, the concept of "agreement" and "commitment" is always inferred and the concept of concluding a contract is not mentioned. A paymān is an oral or written contract that has its own rules and details. Both the terms pašt and paymān are common in the two issues of transfer of property and sale of something; and a comparison of their usage reveals the difference between the two. Pašt is used in property transfer when the issue of transfer of ownership is raised by someone, then in the explanation of details, the agreement between the parties is mentioned. But in paymān, it has been mentioned from the beginning to conclude a contract to transfer ownership. wizīr has been used wherever there is talk of the agreement and the document related to it. Therefore, wizīr is the contract and contract document. Comparing them clarifies the difference between the two terms paymān and wizīr. Whenever paymān is mentioned in borrowing, it refers to the conditions of payment, setting the time, and setting the pledge, which the parties define for each other and make an agreement to fulfill the obligations. Wizīr on the subject of borrowing refers to a document in which all the conditions of borrowing are mentioned and sealed.

Bibliography

- Anklesaria, T. D. (1912). *The Social code of the Parsees in Sasanian Times or the Madigân-i HazârDâdestân*. Part II. With an intro. By J. J. Modi. Bombay.
- Anklesaria, B. T. (1957). *Zand-i Vohuman Yasn and two pahlavi fragments with text*. Bombay.
- Anklesaria, B. T. (1964). *Vichûtakiha-i Zatsparam, with text and introduction*. Bombay.
- Bulsara, S. J. (1976). *The Laws of the ancient Persians*. Bobay.
- Christensen, A. (1972). *Sassanid Persia*, 4th Edition. Tehran: Ebnesina publication. [In Persian].
- Davar, M. B. (1912). *Šāyast Lā Šāyast*. Bombay.
- Dhabhar, B. N. (ed.) (1913). *The Pahlavi Rivāyat Accompanying The Dâtistân-i Dînik*. Bombay.
- Durkin-Meisterernst, D. (2004). *Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian*. Brepols.
- Goshtasb, F. & Hajipour, N. (2019). → <https://www.parsigdatabase.com/surf/?lang=fa#Page5> [In Persian]
- Hajipour, N. (2016). "Legal Interpreters in Mādayān ī Hazār Dādestān". In *Pazand*, 12/44. pp. 35-52. [In Persian]
- Hajipour, N. (2018). "Declaring property ownership in the Sassanid period based on Mādayān ī HazārDādestān". In *A collection of articles on the ancient glory of Iran. Selected articles of the first biennial conference of ancient languages and cultures by effort Abolghasem Esmaeilpour Motlagh*. Tehran: Khamoosh publishing. Pages 155-172. [in Persian]
- Hajipour, N. (2019). "About the Legal Term azišmānd in the Mādayān ī Hazār Dādestān". *Iranian Studies*. 9th year, no 2. Autumn & winter. Pages 56- 74. [In Persian]
- Hajipour, N. (2020a). *Mādayān ī Hazār Dādestān, transliteration, Persian translation, notes and glossary (part two of Modi's transcript)*, second edition. Tehran: Yadegar e Bastan and Farvahar. [In Persian]
- Hajipour, N. (2020b). "The process of transferring assets and its rules based on Mādayān ī hazārdādestān". *Language Studies*. 11th year. No 1. Pp. 67-91. Doi: 10.30465/lis.2020.5443. [In Persian]
- Hajipour, N. (2021). "The rules of declaration of acceptance of assets based on the text of Mādayān ī Hazār Dādestān". In *Proceedings of the 4th International Conference on Languages and Dialects of Iran by effort Mahmoud Jafari Dehaghi and Shima Jafari Dehaghi*. The Centre for The Great Islamic Encyclopaedia. [In Persian]
- Hajipour, N. (2023). "Pledges in Mādayān ī Hazār Dādestān" in *Journal of Ancient Culture and Languages*, Volume 4, Issue 1, Pp. 39-70. [In Persian]
- Hajipour, N. & Mirfakhraie, M. (2017). "Pāyandānīh (Warranty) and ham-pāyandānīh (Joint warranty) in Mādayān ī Hazār Dādestān" in *Zabānshenākht*, Volume 7, Issue 14, Pp. 19-42. [In Persian]
- Hosseini, Z. (2022). *Mādayān ī Hazār Dādestān, Text correction, transliteration, Persian translation, notes and glossary (the first part of Madi's copy)*. Tehran: Farvahar. [In Persian]
- Jamasp, D. H. (1907). *Vendidad*. Vol. I, II. Bombay.

253 Abstract

- Jamasp-Asana, J. M. (1897-1913). *Pahlavi Texts*. Bombay.
- Kanga, M. F. (1987). "Ašō-dād". in *Encyclopædia Iranica*. Vol. II, Fasc. 7, p. 778. London- New York.
- Mackenzie, D. (2000). *A Concise Pahlavi Dictionary*. Trans. By Mahshid Mirfakhraie. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Macuch, M. (1981). *Das sasanidische Rechtsbuch "Matakdan i hazar datistan"*. (Teil II). Wiesbaden.
- Macuch, M. (1993). *Rechtswissenschaft und Gerichtspraxis zu Beginn des siebenten Jahrhunderts in Iran*. Wiesbaden.
- Macuch, M. (2005). "*Mādayān ī Hazār Dādestān*". in *Encyclopædia Iranica*. → <http://www.iranicaonline.org/articles/madayan-i-hazar-dadestan>
- mādayān ī hazār dādestān* → Modi, (1901)
- mādayān ī hazār dādestān*-Anklesaria → Anklesaria, (1912)
- Mansouri, Y. (2016). *A Dictionary of Pahlavi Legal Terms (Middle Persian)*, Tehran: Avaye Khavar Publication. [In Persian]
- Mazdapur, K. (2011). *Shayist nashayist: a pahlavi text*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Mirfakhraei, M. (2011). *Pahlavi rivayat: a text in Middle Iranian language transcription, critical apparatus, Persian rendering, commentary and glossary*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Modi, J. J. (1901). *Mādigān-i- Hazār Dādīstān*. Part I. Poona.
- Oryan, S. (2012). *Mādayān i hazār Dādīstān (Book of a Thousand Judgements)*, Tehran: Elmi publications. [In Persian]
- Perikhanian, A. (1997). *The Book of a Thousand Judgements (a sasanian Law-Book)*.tr. Nina Garsoian. New York.
- Perixanjan, A. (1973). *Sasanidskii Sudebnik Kniga Tysiachi Sudebnykh Reshenii (Matakdan i hazar dadastan)*, Erevan.
- Rashed Mohassel, M.T. (1991). *Zand - e Bahman yasn*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Rashed Mohassel, M.T. (2006). *Vizidagiha i zadisparam*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Shaki, M. (1988). "Azišmānd". in *Encyclopædia Iranica*. Vol. III, Fasc. 3, p. 261. London- New York.
- Shaki, M. (1992). "Contracts". in *Encyclopædia Iranica*. Vol. VI, Fasc. 2, pp. 221-224 and Vol. VI, Fasc. 3, pp. 225-226. London- New York.
- Tafazzoli, A. (1999). *Pre-Islamic Persian Literature*. By Amouzegar, J. Ed. 3. Tehran: Sokhan. [In Persian]

درباره سه اصطلاح *paymān* *pašt* و *wizīr* به معنای پیمان در مادیان هزار دادستان

نادیا حاجی‌پور*

چکیده

مادیان هزار دادستان یا مجموعه هزار داوری، متنی حقوقی است. این متن در اواخر دوره ساسانی یعنی اوایل قرن 7 میلادی گردآوری شده است. موضوعات حقوقی بسیار متنوعی در این متن مطرح می‌شود که می‌تواند ما را در آشنایی با قوانین حقوقی ایران در دوره پیش از اسلام یاری کند. از جمله مسائل حقوقی این متن، برده‌داری، قیمومت، ضمانت، ازدواج، طلاق، پیمان و ... است. علاوه بر این در متن اصطلاحات حقوقی بسیاری به کار رفته است که مطالعه آنها ما را با مفاهیم خاص این اصطلاحات آشنا می‌کند. موضوع این پژوهش درباره «عهد و پیمان» است که با اصطلاحات *paymān* *pašt* و *wizīr* در متن آمده است. هدف این پژوهش بررسی موضوعات مربوط به پیمان به منظور مقایسه سه اصطلاح مذکور است. پرسشی که این پژوهش قصد دارد به آن پاسخ دهد اینکه، اصطلاحات پیمان در چه موضوعات حقوقی به کار رفته است؟ و این سه اصطلاح چه تفاوتی باهم دارند؟. روش پژوهش توصیفی تحلیلی و شیوه جمع‌آوری داده‌ها، کتابخانه‌ای است. برخی نتایج این پژوهش به قرار زیر است: این اصطلاحات در موضوعات مختلفی به کار رفته‌اند که گاه باهم مشترک است. تحلیل‌ها نشان داد که *pašt* یک توافق شفاهی و تعهد برای انجام کاری است. *paymān* قراردادی شفاهی یا کتبی است که قوانین و جزئیات خود را دارد. *wizīr* نیز سند پیمان و در واقع پیمان‌نامه است.

کلیدواژه‌ها: پیمان، توافق، پیمان‌نامه، مادیان هزار دادستان، فارسی میانه، پهلوی، حقوق دوره ساسانی

* دکتری فرهنگ و زبان‌های باستانی ایران، پژوهشگر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،
nadiahajipour@gmail.com

تاریخ دریافت: 1403/02/18، تاریخ پذیرش: 1403/04/10

1. مقدمه

1.1 دربارهٔ مادیان هزار دادستان

مادیان هزار دادستان یا رساله هزار داوری، مجموعه‌ای به خط و زبان فارسی میانه است که در اواخر دورهٔ ساسانی یعنی اوایل قرن هفت میلادی، گردآوری شده است. این متن شامل مسائل حقوقی و قضایی است که در ایران پیش از اسلام مطرح بوده و یکی از منابع بسیار ارزشمند دربارهٔ حقوق و تاریخ اجتماعی و نهادهای قضایی دورهٔ ساسانی است.

مادیان هزار دادستان مجموعه‌ای شامل رونوشت‌های حقوقی ثبت‌شده در دادگاه و اسناد مربوط به آن، وصیت‌نامه‌ها، تفسیر حقوقدانان و نقل قول مفسران پیشین در زمینه حقوق است. این متن به‌طور حتم متعلق به دورهٔ پیش از اسلام است، زیرا، نخست آنکه آخرین پادشاهی که در متن از او نام برده شده، خسرو پرویز (591-628) است و مدون کتاب، فرخ‌مرد بهرامان¹، در دورهٔ این پادشاه زندگی می‌کرده و این متن را در دورهٔ او گردآوری کرده است؛ دیگر اینکه، در این مجموعه به مشکلات و مسائلی که زردشتیان در قرون اولیه اسلامی با آن مواجه بودند هیچ اشاره‌ای نمی‌شود² و این می‌تواند دلیل محکمی باشد بر اینکه این متن، قبل از استیلای اعراب گردآوری شده است؛ و سوم، مسائل حقوقی که در این مجموعه مطرح می‌شود، شامل موضوعات بسیار پیچیده و متنوع حقوقی است و حقوقدانان و مفسران نام‌برده شده در کتاب، با مهارت و دانش کافی به این مسائل پاسخ می‌دهند که نشان‌دهندهٔ تسلط آنان بر مسائل حقوقی آن دوره است. درحالی‌که مسائل حقوقی که زردشتیان در دورهٔ اسلامی با آن مواجه بودند بسیار محدودتر و شامل مسائلی چون ارث و خانواده بود. همهٔ این دلایل نشان‌دهندهٔ این است که این متن متعلق به دوره پیش از اسلام و دورهٔ ساسانیان است.

مادیان هزار دادستان متنی کاملاً تخصصی است و برای متخصصان در زمینه فقه و حقوق نوشته شده است؛ یعنی کسانی که با نظام حقوقی ساسانی و اصطلاحات فنی آن کاملاً آشنا بودند. محتوای آن منحصرراً حقوقی است بدون آنکه به موضوعات دینی اشاره کند؛ حتی دربارهٔ نهادهای دینی مانند آتشکده‌ها (ādurān / ātaxšān)، امور مربوط به روان (pad ruwān) و ... تنها از منظر حقوقی پرداخته می‌شود. موضوعات حقوقی که در این متن مورد بررسی قرار گرفته شامل قوانین مدنی است و به ندرت به حقوق جزایی اشاره می‌شود. البته با وجود افتادگی‌های بسیاری که در نسخه وجود دارد، شاید بتوان گفت، متن به این مسائل نیز پرداخته ولی بعدها مفقود شده است (برای آگاهی بیشتر ← تفضلی، 1378: 285-287؛ Macuch 2005).

مسائل مطرح شده در این متن بسیار متنوع است و تحلیل هر یک می‌تواند ما را با بسیاری از قوانین و حقوق دوره ساسانی آشنا کند. از جمله می‌توان به موضوعات به «برده و برده‌داری، شراکت، ازدواج، طلاق، اظهارات متناقض در دادگاه، سوگند، پرداخت بدهی، ضمانت، ارث، اجاره، فرزندخواندگی، گرو، پیمان و ...» اشاره کرد که تحلیل آن‌ها می‌تواند قوانین مربوط به هر یک را روشن کند. یکی دیگر از موضوعات قابل بررسی در این متن، مطالعه اصطلاحات حقوقی و تخصصی و تحلیل آن‌ها است. موضوع این پژوهش درباره «عهد و پیمان» است که با اصطلاحات *paymān*، *pašt* و *wizār* در متن آمده است. هدف این پژوهش بررسی موضوعات مربوط اصطلاحات پیمان و مقایسه آن‌ها است. پرسشی که این پژوهش قصد دارد به آن پاسخ دهد اینکه، پیمان در چه موضوعاتی عنوان شده است؛ و تفاوت اصطلاحات مربوط به آن در چیست.

2.1 پیشینه پژوهش

پژوهش‌هایی درباره «پیمان» به معنای «عهد، قرارداد» صورت گرفته است که همه مربوط به دوره بعد از اسلام است و نمی‌تواند پیشینه این پژوهش قرار گیرد. اما درباره «پیمان» و اصطلاحات آن در متن حقوق مادیان هزار داستان می‌توان گفت، خود متن، نخستین منبع برای این پژوهش خواهد بود. ترجمه‌های گوناگونی که تاکنون به انگلیسی، فارسی، روسی و آلمانی از این متن حقوقی صورت گرفته است³ می‌تواند برای جمع‌آوری موضوعات مربوط به پیمان مورد استفاده پژوهشگر قرار گیرد؛ اما بررسی موضوعات مربوط به پیمان و پرداختن به تفاوت میان اصطلاحات آن، مستلزم استخراج همه مطالب و مقایسه آن‌ها است.

از میان پژوهش‌هایی که منحصر به موضوع پیمان پرداخته است، نخست باید به مقاله «پیمان‌ها» (contracts) اشاره کرد. در بخش دوره ساسانی این مقاله که منصور شکی (1992) آن را نوشته است، انواع پیمان‌ها و موضوعات آن مورد بررسی قرار گرفته ولی مقایسه میان پیمان و پشت، تنها در حدود تفاوت آنها در شفاهی یا کتبی بودن، بیان شده است. بررسی موضوع‌هایی که این 3 اصطلاح در آن‌ها مطرح شده، به‌منظور دریافت تفاوت آن‌ها، پژوهشی است که برای نخستین بار انجام می‌شود.

3.1 روش کار

این مقاله با روش توصیفی تحلیلی انجام شده و شیوه جمع‌آوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای است. برای انجام این پژوهش، نخست همه مطالب مربوط به اصطلاحات «پیمان» جمع‌آوری و در سه بخش *paymān*، *pašt* و *wizīr* توضیح داده شد. پس از دسته‌بندی مطالب، تحلیل موضوعی صورت گرفت تا در پایان تفاوت معنایی اصطلاحات فهمیده شود.

روش آوانویسی متن فارسی میانه *مادیان هزار دادستان* به روش مکنزی است و برگردان فارسی همه از نگارنده است. البته همواره از ترجمه انگلیسی این متن (Perikhanian, 1997) و برگردان فارسی آن به وسیله عربیان (1391) بهره برده شده است. ارجاعات به متن، براساس رونوشت مودی (1901) و انکلساریا (1912) است که در ترجمه پریخانیان (1997) قابل مشاهده است.

2. پیمان در مادیان هزار دادستان

در *مادیان هزار دادستان* سه اصطلاح *paymān*، *pašt* و *wizīr* آمده است که هر سه معنای کلی عهد و پیمان را دارد. با وجود معانی مترادفی که این اصطلاحات دارند، فرض بر این است که تفاوت‌هایی میان آن‌ها وجود دارد. پرداختن به این تفاوت‌ها هدف این پژوهش است. دو واژه *pašt* و *paymān* یک بار باهم به کار رفته‌اند و عنوان یک فصل از متن *مادیان هزار دادستان* است.

ud dar ī 'nw'n ud tāwān dahišnīh ud ahlaw-dād [ud] a-tuwānīgīh čē andar pašt ud
paymān (mādayān ī hazār dādestān: 71/8).

و در (= فصل) لزوم دادن (= پرداخت) خسارت⁴ و تاوان⁵ و اشداد⁶ و ناتوانی در

[وفای] به تعهد و پیمان

به کار رفتن این دو واژه به ظاهر مترادف در عنوان یک فصل و کنار هم، می‌تواند یکی از دلایل تفاوت این دو اصطلاح باشد. در ادامه هر یک از اصطلاحات در متن بررسی و با توجه به موضوعاتی که در آن‌ها مطرح می‌شوند، تفاوت‌های احتمالی آن‌ها بررسی می‌شود.

pašt 1.2

pašt در مکنزی (1379: 122) به معنای «پیمان، موافقت، عهد» آمده است؛ این واژه هم‌چنین با *paymān* در زند بهمن‌یسن (11/4) آمده است

u-šān pašt ud paymān rāstīh ud ēwēn nēst ud zēnhār nē dārēnd ud pad pašt [ī]
kunēnd abar nē ēstēnd. (Anklesaria, 1957: 20)

ایشان را عهد، پیمان و راستی و آیین نیست و زینهار ندارند و به عهدی که کنند، نایستند (= به عهدی که بندند پایدار نیستند) (راشد محصل، 1370: 5).

مانند آنچه در *مادیان هزار دادستان* به کار رفته است، می‌تواند نشان‌دهنده تفاوت مفهومی این دو واژه باشد.

در روایت پهلوی (1/12) به همراه *mīhr* معنی آمده است:

kē abāg mard-ē pad saxwan dōšāramīhā pašt kunēd ud ān mīhr be drōzēd tā sē
sad sāl harw kē az paywand ī mard hāmōyēn bīm u-šān ān mīhrdrū<th> abar
rasēd (Dhabhar, 1913: 36).

کسی که با سخن (= شفاهی) با مردی دوستانه پیمان کند و آن پیمان را بشکند، هر که از پیوند آن مرد، همه را تا سیصد سال بیم است که <پادافره> آن مهر دروجی بدیشان برسد (میرفخرایی، 1390: 239).

با توجه به اینکه «با سخن» به کار رفته است، می‌توان نتیجه گرفت منظور عهد و پیمان شفاهی است. هم‌چنین به کار بردن «دوستانه پیمان کند» می‌تواند اشاره به توافق دوستانه داشته باشد.

pašt به صورت‌های «اسم»، «صفت» و همراه با همکرد «*kardan*» در فعل مرکب آمده است. این اصطلاح در *مادیان هزار دادستان* چندین بار در موضوع‌های مختلف به کار رفته که تحلیل آن‌ها می‌تواند مفهوم دقیق این واژه را روشن کند. موضوع‌هایی که *pašt* در آن‌ها به کار رفته است به شرح زیر است:

1.1.2 واگذاری مالکیت دارایی به کسی

بیشترین موضوعی که *pašt* در آن مطرح شده مسئله حقوقی واگذاری دارایی و مالکیت است. برای مثال:

ka gōwēd kū xwāstag ī ō man rasēd ō tō dād ān ī-š andar ān ī xwēš būd ka abāz rasēd nē dād bawēd ud ka-š andar ān ī nē bē-š pēš az ān pašt xwēš būd ud pas az ān pašt rasēd dād bawēd (*mādayān ī hazār dādestān*: 17/1-4).

اگر [کسی] گوید که، دارایی که به من می‌رسد، به تو دادم، آن [دارایی] که در آن [زمان] در مالکیت او بود، اگر باز رسد (= بازگردانده شود)، [دارایی که بدین ترتیب می‌رسد] داده نمی‌شود؛ ولی اگر در آن زمان [در مالکیت] او نه [بوده باشد]، بلکه پیش از آن توافق در تملک او بود و پس از آن توافق [به او] برسد، [با این شرایط دارایی] داده می‌شود.⁷

فعل gōwēd در ابتدای مطلب بالا نشان می‌دهد با سخنی شفاهی، دارایی از سوی فردی به کسی داده شده‌است. ادامه مطلب توضیح جزئیات مسئله مطرح شده است که کدام دارایی به فرد گیرنده تعلق می‌گیرد. به نظر می‌رسد نزدیک‌ترین معنی برای pašt «توافق» باشد که برای واگذاری مالکیت دارایی انجام شده و شفاهی نیز است. برای بیان توافق از دو عبارت pēš az pašt یعنی «پیش از توافق» و pas az pašt «پس از توافق» استفاده شده‌است. در جای دیگری از متن نیز دربارهٔ واگذاری مالکیت دارایی، عبارت pas az pašt آمده که دقیقاً معنای «پس از توافق» دارد (نک. *مادیان هزار دادستان*: 3/21-16/20).

در جای دیگری از متن از توافقی سخن گفته شده است که پدر خانواده با مادر خانواده بسته است و طی آن دارایی را به او واگذار کرده است. این توافق در متن چنین بیان شده است: ... pad **pašt** ī abāg mād kard ... «... براساس توافق که با مادر کرد ...» (نک. *مادیان هزار دادستان* - انکلساریا: 7-6/7).

در متن هم‌چنین آمده‌است:

ka kard kū-m ēn xwāstag pas az 10 sāl ō pus dād ud xwāstag <> ī-m ō pus dād agar pus duxt ī man pad zanīh gīrēd pus xwēš hē bawēd pas az 10 sāl ud agar duxt pad zanīh gīrēd pēš-iz az 10 sāl dād bawēd ud ka ōwōn gōwēd kū pas az 10 sāl ō pus dād ud agar pus duxt pad zanīh gīrēd pus xwēš hē bawēd abāz ō pašt ī pas ēstād ud agar duxt pad zanīh nē gīrēd pas-iz az 10 sāl nē xwēš (*mādayān ī hazār dādestān*-Anklesaria: 18/7-12).

چنانچه [کسی] اظهار کرد که: «من این خواسته (= دارایی) را پس از 10 سال به پسر دادم و باشد که دارایی را که من به پسر دادم، اگر پسر، دختر من را به زنی بگیرد از آن پسر باشد، پس از 10 سال». و اگر دختر [من] را به زنی گرفته باشد، پیش از [آن] 10 سال، [دارایی به پسر] داده خواهد شد؛ و چنانچه [شخص] چنین اظهار کند که: «[این دارایی را]

درباره سه اصطلاح *paymān .pašt* و *wizīr* به معنای ... (نادیا حاجی پور) 261

پس از 10 سال به پسر داد[م] و اگر پسر، دختر را به زنی گیرد، باشد که از آن پسر باشد، «در این صورت باید» به توافق پسین (= آخر) باز ایستاد (= عمل کرد). و اگر [پسر آن] دختر را به زنی نگیرد [آن دارایی] پس از 10 سال [به او] تعلق نخواهد یافت.

در ابتدای مطلب بالا از «اظهار کردن» سخن گفته شده؛ بنابراین، واگذاری دارایی به صورت شفاهی بیان شده است. در پایان توضیح این مسئله حقوقی، عبارت ... *abāz ō pašt ī pas ēstād* ... آمده که به معنای «... بر توافق آخر ایستاد ...» به آخرین توافق عمل کرد ... است. با توجه به مضمون شفاهی آن «توافق» مفهوم درست این واژه می تواند باشد.

دو اصطلاح دیگر در رابطه با *pašt* و واگذاری مالکیت آمده است. یکی *pašt dād xwēš* و دیگری *dād pašt xwēš* است که شکی (1992: 226) اصطلاح اول را توافقی می داند که مالکیت واگذار می شود ولی در دومی نه. پریخانیان (1997: 264-265) *xwēš* را به *xwaš* تصحیح کرده و هر دو عبارت را «توافق انجام شده، خوب است» ترجمه می کند که به نظر درست است. (مادیان هزار دادستان-انکلساریا: 10/11-13/10).

2.1.2 سالم نگه داشتن دارایی فروخته شده

ka mard 2 āgenēn xwāstag-ē ō mard-ē frōšēnd ud pašt kunēnd kū drust dārēm, wahrām guft kū drust dārišnīh az har(w) kē kāmēd xwāst pādixšāy (mādayān ī hazār dādestān: 6/13-14).

هر گاه دو مرد (= نفر) با هم، دارایی را به فردی بفروشند و تعهد / توافق کنند که: «[آن را] درست نگهداریم» بهرام گفته است که، [خریدار] جایز است، درست نگاه داشتن [آن دارایی را] از هر که (= هر کدام از دو نفر که) بخواهد، طلب کند.

دو مرد با هم دارایی را فروخته و برای درست (= سالم) نگه داشتن آن تعهد کرده اند. براساس آنچه در ادامه از مفسر نقل شده، هر دو فروشنده ملزم به تعهد و در نتیجه سالم نگه داشتن مال فروخته شده هستند. *pašt* در مطلب بالا همراه فعل کردن است و مفهوم «تعهد کردن» دارد.

3.1.2 ستوری

rād-ohrmazd guft kū dādestān duxt juttar nēst kū pus ī padīrīftag čē ān-iz pad zanīh padīrīft ī mād rāy ud ka-š dādestān duxt-iš ast pus-iz ī padīrīftag pad pašt bawēd (mādayān ī hazār dādestān: 42/9-11).

راداورمزد⁸ گفته است که دختر قانونی با پسرخوانده فرقی ندارد؛ چه، او نیز به دلیل ازدواج [قانونی] مادر[ش برای ستوری مناسب است]؛ و اگر او (= در گذشته) را دختر قانونی باشد، پسرخوانده نیز بنابر توافق [برای قیمومت انتخاب] می‌شود / در توافق باشد.

براساس آنچه در مطلب بالا آمده است، هرگاه فرد در گذشته دختر قانونی و پسرخوانده داشته باشد، هریک از آنها می‌تواند قیمومت او را به‌عهده بگیرد ولی منوط به توافق است.

4.1.2 تعیین ارزش دارایی

در مادیان هزار دادستان عنوان فصلی چنین آمده است:

dar ī nēm bahr ud arz ī andar xwāstag kē pašt abar kunēnd (*mādayān ī hazār dādestān*: 53/11).

در (= فصل) نیم بهره و ارزش دارایی که در خصوص آن، توافق کنند.

یکی از موضوع‌هایی که این فصل درباره آن سخن گفته است درباره تعیین ارزش دارایی که دو طرف باید درباره آن توافق کنند.

5.1.2 تحویل چیزی در زمان یا مکان مقرر

ka gōwēd kū rōz anagrān ēn tis pēš ī dādwar ō tō dahēm agar nē dahēm tāwān dahēm ka pašt pad ān ēwēnag kunēd +sē rōzag pad gōw +pāyīšn ... (*mādayān ī hazār dādestān*: 71/9-10).

هر گاه [کسی] گوید که «روز انگران این چیز را پیش (= در نزد) داور به تو می‌دهم [و] اگر ندهم تاوان می‌دهم»، اگر به این گونه تعهد کند (= قرار گذارد / تعیین کند)، سه روز بر اساس [آن] گفته باید صبر کرد؛ ....

pašt همراه فعل کردن است و معنای تعهد برای دادن چیزی در زمان مقرر است. در جای دیگر (همان: 14-11/93) نیز به تعهد برای آوردن نامه‌ای مهرشده برای دادگاه، اشاره شده است.

در پایان مطالب مربوط به pašt به صفتی آن نیز که به صورت pašttag در متن آمده اشاره می‌شود. این اصطلاح یک بار به کار رفته است و به معنای «متعهد» است.

درباره سه اصطلاح *paymān*، *pašt* و *wizīr* به معنای ... (نادیا حاجی پور) 263

ka gōwēd kū man xwēš dārēm u-m pasēmāl az dārišn wizāyēd azišmānd bawēd pad ēk azišmānd pad dārišn <tā> dādestān sar <wizīr kunišn> ka-š nōgtar wizāyēd, *pašt*ag hēnd (*mādayān ī hazār dādestān*: 10/12-14).

اگر [کسی (= خواهان)] گوید که من [حق] مالکیت دارم و خوانده مرا از مالکیت محروم می‌کند، از شماوند شود (= اتفاق می‌افتد)؛ با یک از شماوند باید برای مالکیت تا [زمان] داوری [حکمی داده شود]. اگر از نو [خوانده، او را] محروم کند، آن‌ها متعهد می‌شوند (= ملزم به انجام تعهد می‌شوند).

به نظر می‌رسد در اولین از شماوند⁹ خواهان، تا زمان دادرسی، می‌تواند دارایی را در اختیار بگیرد ولی در از شماوند دوم، هر دو نسبت به هم تعهدی پیدا می‌کنند و باید، برای مثال، متعهد به دادن گرویی شوند.

2.2 *paymān*

اصطلاح پیمان در دو صورت اسمی و فعل مرکب در این متن آمده است. تنها 4 بار در حالت اسمی و در بقیه موارد به صورت فعل مرکب است که هم‌کرد آن همواره فعل «*kardan*» است. بررسی مطالبی که درباره پیمان آمده است، می‌تواند مفهوم حقوقی این اصطلاح را روشن کند. به طور کلی پیمان در موضوعات زیر در این متن مطرح شده است:

1.2.2 واگذار کردن دارایی یا حقی به دیگران

1.1.2.2 واگذاری مالکیت

syāwxš guft kū ka mard-ē abāg farrox *paymān kunēd* kū-m ēn xwāstag [pas] az 10 sāl ō tō dād farrox andar 10 sāl be mīrēd ān xwāstag ō zan ud frazand ud dūdag farrox nē rasēd (*mādayān ī hazār dādestān*: 20/11-13).

سیاوش¹⁰ گفته است که، اگر مردی با فرخ پیمان کند که، من این دارایی را پس از 10 سال به تو واگذاردم. و فرخ در طی این 10 سال بمیرد، آن دارایی به زن و فرزند و خانواده فرخ نمی‌رسد.

پیمانی میان دو نفر برای واگذاری دارایی بسته شده که در آن، زمان نیز ذکر شده است. در بخش قبل که موضوعات *pašt* گفته شد، موضوعی شبیه به این، درباره واگذاری مالکیت آمده بود. مقایسه این دو تفاوتی را نشان می‌دهد: در *pašt* ابتدا موضوع واگذاری مالکیت از سوی

کسی مطرح شده است، سپس در توضیح جزئیات به pašt و مفهومی نزدیک به توافق اشاره می‌شود؛ ولی در paymān از همان ابتدا به بستن پیمان برای واگذاری مالکیت سخن گفته شده است. توضیح بیشتر اینکه در پیمان از همان ابتدا به بستن قرارداد برای انجام آن کار اشاره می‌شود ولی در pašt از عمل انجام‌شده سخن گفته شده و توافقی که ممکن است بین دو طرف انجام شود، اشاره می‌شود.

در جای دیگری نیز، مقداری از دارایی به وسیله فردی مشخص شده و طی پیمانی به فرد دیگری واگذار شده است (نک. مادیان هزار دادستان: 11/54-12). در این پیمان زمان مشخص نیست ولی مقدار دارایی مشخص شده است. در جای دیگر پیمانی برای واگذاری دارایی بسته شده و به جزئیاتی درباره زمان و همچنین پرداخت معادل دارایی که باید واگذار شود، اشاره شده است (نک. همان: 13/67-17). برای دیگر انواع پیمان از این نوع نک. مادیان هزار دادستان-انکلساریا: 13/10-15؛ 11-1/22؛ 9-4/24.

2.1.2.2 «xwēš-būd guftan» خویش بود گفتن¹¹

اصطلاحی است که در طی آن فردی دارایی را تعیین می‌کند و خود مالکیت آن را برای کسی بیان می‌کند یا به شخص دیگری اختیار می‌دهد که مالکیت آن را به هر کسی که مایل است اظهار کند. بدین وسیله، دارایی مورد نظر از اختیار واگذارکننده خارج و در صورت تمایل کسی که xwēš-būd برای او گفته شده به او تعلق می‌گرفت.

ka mard ud zan hambāy ud ēn-iz paymān kunēd kū ēn xwāstag ōy kē tō xwēš-būd
gōwē xwēš ē(w) bawēd, ka ziyānag az zanīh be hilēd ēg-iz ka ziyānag ān xwāstag
kas xwēš-būd xūb gōwēd abāz nē āwarišn ... (mādayān ī hazār dādestān: 4/4-7).
چنانچه مرد (= شوهر) و زن شریک [باشند] و [شوهر] این را نیز چنین پیمان کند که
باشد این خواسته (= دارایی) از آن کسی باشد که تو (= زن) خویش بود (= مالکیت) [او را]
بگویی؛ اگر زن را از زنی (= همسری) بهلد (= طلاق دهد)، آن‌گاه نیز اگر زن [درباره]
مالکیت [آن] کس [بر] آن دارایی، خوب (= معتبر) است، بگوید (= درباره مالکیت آن فرد
[بر] آن دارایی [بخصوص عبارت] خوب است را بگوید)، نباید به [کسی که واگذار کرده]
بازگردانده شود؛ ....

پیمانی میان زن و شوهر که شریک یکدیگر نیز هستند، بسته شده است؛ طبق آن زن حق دارد دارایی تعیین‌شده را برای هر کسی که می‌خواهد اظهار مالکیت کند. حتی در صورت

درباره سه اصطلاح *paymān .pašt* و *wizār* به معنای ... (نادایا حاجی پور) 265

طلاق، پیمانی که چنین برای واگذاری اظهار مالکیت بسته می‌شد، برگشت‌پذیر نبود. در ادامه مطلب آمده است در صورت طلاق شراکت از بین می‌رود ولی پیمان بسته‌شده درباره این موضوع، لغو نمی‌شود و این نشان‌دهنده اعتبار پیمان بستن است. در جای دیگری نیز آمده که مردی با پیمانی، خویش بود گفتن را به همسر خود داده است (نک. *مادیان هزار دادستان - انکلساریا: 17-13/7*).

در *xwēš-būd* گفتن یا همان اظهار مالکیت دارایی و واگذاری آن، بستن پیمان یکی از قوانین و الزامات این کار حقوقی است.

در جاهای دیگری از *مادیان هزار دادستان* نیز به موضوع اظهار مالکیت و پیمان بستن درباره آن، اشاره شده است. در متن گاه به نوع دارایی اشاره شده (*مادیان هزار دادستان: 11-8/108*) و گاه صرفاً خواسته گفته شده و نوع آن مشخص نشده است (*همان: 15-11/54*). نیز نک. *مادیان هزار دادستان - انکلساریا: 14/24-1/25؛ 6-1/25*.

3.1.2.2 اظهار تمایل برای مالکیت

هرگاه دارایی برای واگذاری مشخص و برای فردی اظهار مالکیت می‌شد، فرد گیرنده باید نسبت به مالکیت آن اظهار تمایل می‌کرد. براساس *مادیان هزار دادستان* برای این امر حقوقی نیز پیمان بسته می‌شد.

ka farrox abāg ādūr farrōbay paymān kunēd kū agar ka tō mīhrēn xwāhē mīhrēn ō tō abespārēm ēnyā dō sad be dahēm ... (mādayān ī hazār dādestān: 58/4-5).

هر گاه فرخ با آذر فرنیغ پیمان کند که «گر که تو مهرین را بخواهی، مهرین را به تو

می‌سپارم (= می‌دهم) در غیر این صورت دویست [درهم به تو] بدهم» ...

از مطلب بالا چنین برمی‌آید، مهرین که براساس آنچه در ادامه این بند آمده، برده است برای واگذاری تعیین شده است، گیرنده اگر نسبت به مالکیت آن اظهار تمایل کند مهرین به او سپرده می‌شود. برای این موضوع پیمانی بسته شده و شرط تعیین شده و جایگزینی در نظر گرفته شده است.

ka mard-ē abāg +pus paymān kard kū xwāstag ī tō sahēd tō xwēš ... (mādayān ī hazār dādestān-Anklesaria: 33/7-8).

چنانچه مردی با پسر پیمان کرده باشد که: «خواسته (= دارایی) را که تو انتخاب کنی از

آن تو [باشد]» ...

همان‌طور که از مطلب بالا روشن است، شخصی با پسر خود پیمان بسته که در صورتی که برای دارایی اضهار تمایل کند، آن را به او بدهد (برای آگاهی از قوانین اظهار پذیرش دارایی و مالکیت آن نک. حاجی‌پور، 1400).

2.2.2 برای انجام کاری

abāg ān ī nibišt kū ka mard 2 abāg mard 2 paymān kunēnd kū ēn tis kunēm, agar juttar kunēm tāwān dahēm, ka az oyšān kē ān paymān kard, mard-ē ān paymān ast čē juttar kard ān tāwān o tōzišn ī harw 2 mard rasēd (*mādayān ī hazār dādestān*: 6/15-17).

علاو بر این نوشته شده است که، هرگاه دو مرد (= نفر) با دو فرد پیمان کنند که «این چیز (= کار) را انجام می‌دهیم و اگر غیر از این عمل کنیم، تاوان دهیم»، اگر از آن‌هایی که آن پیمان را بستند، فردی متفاوت با آن پیمان عمل کرد (پیمان را شکست)، پرداخت / جبران آن تاوان به هر دو نفر می‌رسد (= بر عهده هر دو نفر خواهد بود).

پیمانی میان 2 مرد با 2 مرد دیگر (= دوه‌دو) برای انجام کاری بسته شده است بدین مضمون که آنها کاری را برای دو نفر دیگر انجام دهند. در پیمان ذکر شده است که اگر غیر از آن عمل کنند تاوان پرداخت خواهند کرد. چون پیمان دوه‌دو است، حتی اگر یکی از آنها به گونه دیگری عمل کند دو نفر باید تاوان بدهند. این پیمان در واقع یک قرارداد کاری است که برای عدم انجام آن تاوان (= جریمه) تعیین شده است. با توجه به تعیین تاوان، الزام قانونی آن مشخص می‌شود.

درباره انجام دادن کاری و پیمان بستن برای آن در جایی دیگر آمده است فردی برای رفتن به جایی با فرد دیگری پیمان بسته است و برای عدم انجام آن تاوان تعیین کرده است.

ka farrox abāg mihrēn paymān kunēd kū agar o kuwār šawēm ēnyā drahm 12 be dahēm pad šud farrox paydāgēnišn ud ka gowēd kū [agar] nē sawēm drahm 12 be dahēm pad nē šud mihrēn paydāgēnišn (*mādayān ī hazār dādestān*-Anklesaria: 19/16-20/1).

چنانچه فرخ با مهرین پیمان کند که «یا به گوار می‌روم یا 12 درهم می‌دهم»، فرخ برای رفتن [خود] باید مدرک بیاورد؛ اما اگر گوید که: «اگر نروم، 12 درهم می‌دهم»، مهرین برای رفتن [فرخ] باید مدرک بیاورد.

درباره سه اصطلاح *paymān .pašt* و *wizār* به معنای ... (نادیا حاجی پور) 267

موضوع رفتن به جایی و احتمالاً انجام کاری باشد که در صورت عدم انجام تاوان در نظر گرفته شده است. موضوع دیگر، باتوجه به متن، گفتگو شفاهی است که پیمان شفاهی را می‌رساند.

3.2.2 باز پرداخت بدهی و وام

1.3.2.2 بدهی

ka farrox abāg mihrēn paymān kard kū uzīd rōz wahmān ka ān xwāstag nē wizārd ēstēd xwāstag ī tō gōwē čand ān xwāstag wahāg arzēd ān xwāstag rāy tō xwēš (*mādayān ī hazār dādestān*:54/5-7).

چنانچه فرخ با مهرین پیمان کرده باشد که، [تا] پایان بهمان روز، اگر آن خواسته (= وام) پرداخت نشده باشد (= بدهی تسویه نشده باشد)، [آنگاه] دارایی که تو بگویی [که] به اندازه بها (و ارزش) آن دارایی بیارزد، برای آن دارایی [پرداخت نشده] (= بدهی) از آن تو باشد.

بر اساس مطلب بالا، بدهکار طی قراردادی، به طلبکار اجازه داده‌است در صورت عدم پرداخت وام در زمان مقرر، دارایی که به ارزش بدهی او است، به مالکیت طلبکار در آورد. همچنین در پیمان می‌توانست به شیوه باز پرداخت بدهی نیز اشاره شود (نک. *مادیان هزار دادستان*: 17-12/29).

2.3.2.2 وام

ka dastgird ud anšahrīg graw ud xwāstag pad zamān ī nāmčīšt dād rāy ud ēn-iz abāg ān mard paymān kard kū uzēd ān zamān ka ān xwāstag nē wizārd ēstēd ān dastgird ud anšahrīg oī xwāstag rāy tō xwēš ... (*mādayān ī hazār dādestān*:38/13-16).

هر گاه درباره گرو کردن دستگرد (= ملک، زمین) و برده، و دادن (= پرداخت) خواسته (= وام) در زمان مشخص با آن فرد، این را نیز پیمان کرده باشد که، [با] سپری شدن آن زمان، اگر وام پرداخت نشده باشد، آن دستگرد و برده، برای آن وام از آن تو باشد؛ ....

با توجه به آنچه در مطلب بالا آمده است، وامی گرفته شده و برای باز پرداخت آن، زمان معین و برای تضمین باز گرداندن آن گروی تعیین شده است. همچنین در قرارداد ذکر شده

است که در صورت عدم پرداخت به موقع وام، گروی تعیین شده در اختیار طلبکار قرار خواهد گرفت. نکات مهمی چون تعیین گرو، زمان و تاوان در این پیمان دیده می‌شود. نکته قابل توجه دیگر در مطلب بالا این است که به نظر می‌رسد، پیمان از سوی بدهکار بیان می‌شود و بدهکار برای تضمین پرداخت وام، پیمان می‌بندد (نیز نک. همان: 7-3/67).

درباره گرفتن وام و پیمان برای بازپرداخت آن در زمان مشخص، قید شرط و تاوان، تعیین ضمانت و گرو، سود و ... هم‌چنین نک. همان: 9-8/30؛ 10-1/59؛ 10-3/67؛ 15-11/89. درباره وامی که متعلق به فرد در گذشته است و باید به وسیله بازماندگان پرداخت می‌شد نیز پیمانی بسته می‌شد که در آن به نحوه پرداخت وام در گذشته اشاره شده است (نک. همان: 15-12/29)

4.2.2 برای اجاره چیزی

ka mard xwāstag ī-šān čand sāl pad task aziš padīrift ud sāl sāl task wizārdan
paymān kard ... (mādayān ī hazār dādestān-Anklesaria: 25/8-9).

چنانچه [چند نفر] از مردی خواسته‌ای را چند سال به عنوان اجاره¹² پذیرفته‌اند و [برای] پرداخت اجاره هر سال [با هم] پیمان کردند، ....

چند نفر مالی را از یک نفر اجاره کرده‌اند و برای پرداخت اجاره سالانه پیمان کردند. سخن از نوشتن است بنابراین پیمان کتبی است.

5.2.2 گرو و گروگانی¹³

ka ādurfarrōbay az mihrēn abām stānēd ud xwāstag ī grawgān [rāy] paymān
kunēd kū harg-iz bār ī ēn xwāstag rāy az tō xwāhēnd rāy xwāstag pad grawgānīh
dāštan pādixšāy hē (mādayān ī hazār dādestān: 40/5-8).

هرگاه آذرفرنبغ از مهرین وام بستاند و درباره دارایی گروگان پیمان کند که برای گروگان داشتن [این] خواسته به منظور [پرداخت] خراج و مالیاتی که از تو می‌خواهند، مجاز هستی.

در مثال بالا روشن است که وامی گرفته شده و برای کاربرد دارایی گرو گذاشته شده، پیمانی بسته شده است. در جاهای دیگری نیز به موضوع گرو اشاره شده که می‌تواند در موضوع

درباره سه اصطلاح *paymān .pašt* و *wizār* به معنای ... (نادیا حاجی پور) 269

دیگری مانند بازپرداخت بدهی باشد و در تمام آنها بستن قرارداد و الزام آن مشخص است (نک. همان: 17-13/38؛ 13-12/39؛ 10-3/67؛ 15-11/89).

6.2.2 پایندانی (= ضمانت) و هم پایندانی (= ضمانت مشترک)

پایندانی به معنای ضمانت و هم پایندانی به معنای ضمانت مشترک است. این دو مقوله دارای قوانینی است که یکی از آنها بستن پیمان بین طرفین است (برای آگاهی بیشتر نک. حاجی پور و میرفخرایی، 1395). در امر ضمانت نیز که می توانست در مواردی مانند ضمانت وام انجام شود، پیمان و قراردادی بین طرفین بسته می شد.

ka mard-ē abāg mār-d-ē paymān kunēd kū man pāyandānīh ī wahmān rāy xwāstag and ō tō dahēm ka ān paymān andar hamē kunēd hunsand ēg-iš rāh ō pāyandān u-š abāz ō bun nē bawēd (*mādayān ī hazār dādestān*: 56/15-17).

هر گاه مردی با مردی پیمان کند که «من به پایندانی بهمان، اندی (= مقداری) از دارایی را به تو می دهم»، اگر [هر دو] به آن پیمانی که می کنند خرسند [باشند] پس راه به (= حق رجوع به) پایندان برای او (= طلبکار) است (= پس طلبکار محق است طلب خود را مستقیماً از ضامن بخواهد) و برای [طلب]ش نه [باید] به [طرف] اصلی (= بدهکار) رجوع کند (= و بر ذمه او (= بدهکار) نباشد).

در اینجا سخن از پایندانی است و در طی آن فردی پولی را به کسی می دهد و خواهان ضمانت فرد سومی است.

ka gōwēd kū mard sē az man abām stad [ud] paymān kard kū ham-pāyandānān hēm az har kē kāmēd pādixšāy xwāst ... (*mādayān ī hazār dādestān*: 55/17-56/1).

هر گاه [کسی] گوید که «سه مرد (= نفر) از من وام ستاندند (= گرفتند) [و] پیمان کردند که هم پایندان هستیم»، [طلبکار] مجاز است از هر کس که بخواهد [تمام وام را] طلب کند ....

در اینجا سخن از هم پایندانی است که به معنای ضمانت مشترک است و چند نفر با هم برای امری هم پایندان می شوند، یعنی دارای ضمانت مشترک می شوند و نسبت به هم متعهد. یکی از قوانین این مسئله حقوقی نیز بستن پیمان است.

هر جا که سخن از پایدانی و هم‌پایندانی است از پیمان هم سخن گفته شده‌است (برای مثال نک. همان: 10-1/59). دربارهٔ ضمانت و مواردی چون گرفتن وام که نیاز به ضمانت داشت، فصلی در *مادیان هزار دادستان* آمده‌است که مطالب بسیار مهمی از آن به دست می‌آید.

7.2.2 پیمان برای فروش و سالم نگه داشتن مال فروخته‌شده

یکی دیگر از مواردی که پیمان کردن در آن مطرح است، فروش چیزی است.

ka abāg mard-ē paymān kunēd kū wahmān tis pad ēn mādag¹⁴ ō tō dahēm ...
(*mādayān ī hazār dādestān*: 67/13-14).

اگر [کسی] با مردی پیمان کند که بهمان چیزی را در برابر این ماده (= مبلغ) به تو می‌دهم ....

پیمانی برای فروش چیزی در قبال دادن پول بسته شده است. گاه در ضمن فروش چیزی برای سالم نگه داشتن آن پیمان بسته می‌شد.

rād-ohrmazd guft kū ka mihrēn gōwēd kū ēn xwāstag ōy kē farrox xwēš būd rāy
gōwēd xwēš ē bawēd ud pas az [ān] farrox xwāstag-ē bē ō dād-farrox frōšēd ud
paymān kunēd kū hamē ka drust nē dārēm anšahrīg kē mihrēn ān gōwišn abar
guft tō xwēš ē bawēd ud ka-z gōwēd kū hamē ka ān xwāstag drust nē dārēm ēg-
im ān an-šahrīg tō xwēš būd rāy guft ka xwāstag drust nē dārēd ān an-šahrīg pad
ān gōwišn be šawēd. wahrām guft kū wēš uskārdan abāyēd (*mādayān ī hazār
dādestān*: 64/9-15).

راداورمزد گفت که اگر مهرین گوید که «باشد که این خواسته (= برده) از آن کسی باشد که فرخ مالک بودن او را گوید» و پس از [آن] فرخ مالی را به دادفرخ بفروشد و پیمان کند که «در صورتی که درست نگهداری نکنم باشد که برده‌ای را که مهرین آن سخن را [دربارهٔ او] گفت از آن تو باشد». و نیز اگر گوید که «اگر آن مال را همواره درست نگه ندارم آنگاه من مالکیت آن برده را برای تو گفته باشم» اگر مال را درست نگه ندارد آن برده با آن سخن [از دست باید] برود (= باید واگذار شود). بهرام گفت [در این باره] باید بیشتر اندیشید.

بر اساس آنچه در مطلب بالا آمده در مرحلهٔ نخست اظهار مالکیت برده‌ای از سوی مهرین نامی به فرخ سپرده شده‌است در مرحله بعد فرخ مالی را فروخته و برای درست نگه داشتن آن

درباره سه اصطلاح *paymān .pašt* و *wizīr* به معنای ... (نادیا حاجی پور) 271

پیمانی با این مضمون بسته است که اگر درست نگهداری نکنم، برده‌ای که اظهار مالکیت آن به او سپرده شده، متعلق به خریدار باشد. پیمانی که با جزئیات و قید شروطی بسته شده است.

8.2.2 شراکت در درآمد

ka mard 1 abāg zan 2 ī pādixšāyihā ī xwēš paymān kard kū-m tō ud tō ham-windišn kard hēd zan jud jud abāg šōy ham-windišn ud zanān ēk az did jud windišnōmand ud ān ham-windišnīh zan wardēnīdan nē ud šōy pādixšāy ud ka wardēnēd windišn dādestān ōwōn čiyōn p[... ..] būd (mādayān ī hazār dādestān-Anklesaria: I/ 2-6).

چنانچه مردی با دو پادشازن خویش پیمان کرده باشد که: «هن تو و تو را [با خود] هم درآمد کردم» [با این پیمان هر] زن جدا جدا با شوهر هم درآمد [باشند] و زنان [نیز] یکی از دیگری دارای درآمد جدا [خواهند بود] و گرداندن (= فسخ) آن هم درآمدی را زن نه بلکه شوهر مجاز است (و اختیار دارد) و چنانچه [شوهر پیمان را] فسخ کند، حکم درآمد همانگونه [خواهد] بود ....

مردی با دو زن خود پیمانی برای هم درآمدی (= شراکت در درآمد) بسته است. در پیمان هر دو نفر ذکر شده است که نشان می‌دهد ذکر جزئیات ضرورت داشته است. زیرا در توضیحات پسین آمده است که معنای چنین پیمانی این است که هرکدام از آن زنان جدا جدا با او هم درآمد هستند.

wizīr 3.2

واژه دیگری که در متن مادیان هزار دادستان در بحث پیمان مطرح می‌شود، اصطلاح *wizīr* است. این اصطلاح در این متن، به طور کلی 2 معنی دارد؛ یکی به معنای «حکم دادگاه»، «حل موضوع حقوقی» است و دیگری هم به معنای «پیمان، قرارداد» است و هم چنین سند مربوط به پیمان (= پیمان نامه) نیز اطلاق می‌شود (Perikhanian, 1997: 397).

ud anī guft kū ka farrox ō mihrēn gōwēd kū tā ēn wizīr ō bōzišn dārēd tō az *ēn xwāstag nē wizāyēm ... (mādayān ī hazār dādestān-Anklesaria: 33/9-10:).

و علاوه بر این گفته شده است که چنانچه فرخ به مهرین گوید که: «تا [زمانی که] این پیمان نامه را در استفاده دارید (= از این پیمان سود می‌برید)، تو را از این مال بی‌نصیب نخواهم کرد، ....

در مطلب بالا از wizīr به‌وضوح مفهوم پیمان‌نامه و قرارداد استنباط می‌شود. wizīr در متن همواره اسم است. بررسی مطالبی که این واژه در آنها به‌کار رفته‌است به ما کمک می‌کند تا این اصطلاح را بهتر درک کنیم و هم‌چنین تفاوت‌های آن را با 2 واژه قبل بشناسیم. برای این منظور مطالبی که wizīr در آنها به‌کار رفته‌است، دسته‌بندی موضوعی شد. این واژه در ارتباط با پیمان، همواره به‌صورت اسم آمده و تنها در یک مورد همراه فعل مرکب است. موضوع‌هایی که wizīr در آنها مطرح شده‌است.

1.3.2 گرفتن وام

یکی از موضوعاتی که wizīr در آن مطرح شده‌است، گرفتن وام است.

mard 3 xwāstag abām stānēnd ud wizīr āwāšēnd ... (mādayān ī hazār dādestān: 2/1).

سه مرد دارایی (= مبلغی) را وام می‌ستانند و پیمان (= سند قرارداد)ی را مهر می‌کنند ...

از مطلب بالا چند نکته روشن می‌شود، نخست آنکه وامی از سوی 3 نفر گرفته شده و برای آن پیمانی بسته شده‌است و دوم، پیمان مذکور مهر شده‌است. از آنجا که سخن از مهر کردن است، بنابراین سندی برای گرفتن وام تنظیم شده و سپس مهر شده‌است. با چنین توضیحی می‌توان گفت، wizīr در اینجا در واقع پیمان‌نامه است. برای پیمان‌نامه درباره گرفتن وام هم‌چنین آمده‌است:

ēk ēn kū wizīr ī abāmdān ka-z ōwōn nibišt kū ... (mādayān ī hazār dādestān: 78/17).

یک اینکه پیمان / پیمان‌نامه وام (و بدهی)، هنگامی که چنان نوشته شد که ...

در اینجا به نوشتن نیز اشاره شده‌است؛ بنابراین پیمان‌نامه حتماً کتبی بود و مهر می‌شد. برای پیمان‌نامه وام نیز نک. همان: 5/100-17/99؛ 4-3/107.

2.3.2 انتقال دارایی

انتقال و واگذاری دارایی موضوع دیگری است که در آن از wizīr سخن گفته شده‌است.

ka pid ⁺pad aburnāyag ayāb šōy pad zan wizīr āwišt kū xwāstag ī ō xwēšīh ī man rasēd tō xwēš [ud] pas az ān any kas ō ān zan [ud] aburnāyag xwāstag dād ān ī ō zan dahēd pad zan ud ān ī ō aburnāyag dahēd pad aburnāyag be ēštēd (*mādayān ī hazār dādestān*: 20/13-16).

اگر پدر در رابطه با [فرزند] نابرنایا شوهر در رابطه با زن [خویش] سند مهر کرد که خواسته (= دارایی) که به مالکیت من می‌رسد، از آن تو [باشد]، و پس از آن، کس دیگری به آن زن و نابرنایا را داده باشد؛ آنچه به زن می‌دهد، برای زن و آنچه به نابرنایا می‌دهد، برای نابرنایا می‌ماند.

در مطلب بالا از انتقال دارایی از سوی پدر به پسر یا شوهر به زن سخن گفته شده است. برای واگذاری این دارایی، سندی تنظیم شده است که همان پیمان‌نامه است و مهر دارد. در این مطلب به صورت کلی به دارایی اشاره شده است (نیز نک. همان: 17-15/30؛ 15-8/31؛ 7-5/107). ولی گاه نوع چیزی که واگذار می‌شد ذکر می‌شد. برای مثال در جایی از واگذاری زمین سخن گفته شده و برای این انتقال پیمان‌نامه‌ای تنظیم شده است. همچنین در این قرارداد ذکر شده است، هر آنچه که در آن زمین قرار دارد به دریافت‌کننده آن تعلق یابد (نک. همان: 13-10/18؛ *مادبان هزار دادستان-انکلساریا*: 6-3/34).

3.3.2 پیمان ازدواج

موضوع دیگری که *wizīr* در آن مطرح شده است، ازدواج است.

ka mard 2 ēk pad muhr ī ēwar ēk pad muhr ī wizārd ī pēš az ān wizīr dārēd ud zan-ē rāy jud jud pahikārēd kū man zan ud dādestān abāg ziyānag kunēnd ud ziyānag dārišn andar ēk-iz nē paydāg gōwēd kū ōy zan hēm kē wizīr ī warōmand dārēd dārišn. ast kē ēdōn gōwēd kū be ō ōy kunišn kē wizīr ī pēš dārēd ud ast kē ō ōy guft kē wizīr ī ēwar dārēd bē ka dādestān mard ēk abāg did kunēnd har(w) ēwēnag dārišn ō wizīr ī ēwar kunišn (*mādayān ī hazār dādestān*: 32/4-10).

چنانچه دو مرد یکی [سندی] با مهر معتبر [در اختیار دارد و] یکی [سندی] مهر شده، پیش از آنکه حکم [درباره آن صادر شود] در اختیار دارد، و در مورد زنی جدا جدا پیکار (= طرح دعوا) کند که [او] زن من است و دادگاه را با (= به همراه، حضور) زن برپا کنند و زن تعلق [خود] را حتی به یکی [از آن دو مرد] پیدا (= روشن) نگوید که زن او هستم؛ کسی که سند ورمند (= مورد تردید) [و پیشین] دارد، باید [زن را] مالک شود (= در اختیار داشته باشد). کسی است که چنین می‌گوید که [او (= زن) را] به سوی آن [کسی] باید کرد

(= متعلق به کسی کرد) که سند پیش دارد. است کسی که برای آن (= موضوع) گفته‌است
که [آن زن متعلق به کسی است که] سند معتبر دارد. اما اگر [دو] مرد با یک‌دیگر دادستان
(= طرح دعوا) کنند، هر گونه مالکیت باید براساس سند معتبر انجام شود.

در مطلب بالا سخن از سندی است که به‌نظر می‌رسد سند ازدواج یا همان پیمان ازدواج
باشد؛ بنابراین می‌توان آن را پیمان‌نامه گرفت و چنین توضیح داد که پیمان‌نامه مالکیت زن
(همان ازدواج) یکی مهر معتبر دارد و یکی از لحاظ تاریخ قدیمی‌تر است و مفسران هریک
نظرات متفاوت نسبت به آن دارند.

4.3.2 گرو گذاشتن

ka farrox pad abām stadan ī xwāstag ud grawgānīh ī xwāstag andar mihrēn wizīr
āwāšēd pas mihrēn xwāstag xwāhēd az syāwaxš be guft kū tā ān wizīr abāz
dahēd pādixšāy ka drahm nē wizārēd (*mādayān ī hazār dādestān*: 38/7-9).

چنانچه فرخ درباره وام گرفتن خواسته (= پولی) و گروگانی (= سپردن گروی) دارایی
با مهرین پیمان‌نامه مهر کند، سپس مهرین خواسته (= مبلغ وام) را بخواهد، از سیاوش نقل
شده است که تا آن پیمان‌نامه را باز دهد (= برگرداند)، [فرخ] مجاز است که درهم را
نپردازد.

موضوعی که برای «پیمان بسته شده و سند آن مهر شده است، گرفتن وام و سپردن
ضمانتی برای پرداخت آن به‌عنوان گروگان است.

5.3.2 واگذاری حق اظهار مالکیت

هر فردی می‌توانست دارایی از خود را مشخص و مالکیت آن را یا خود بیان کند یا اختیار آن را
به کس دیگری بدهد. با این کار دارایی از مالکیت شخص واگذارکننده خارج می‌شود و با
اظهار تمایل فرد دریافت‌کننده، در اختیار او قرار می‌گیرد. یکی دیگر از موضوعاتی که wizīr در
آن مطرح است و به معنای پیمان‌نامه‌ای است که مهر شده است.

ka kadag-xwadāy andar zan ī pādixšāyīhā wizīr āwišt kū ēn xwāstag ōy kē tō
xwēš-būd rāy gōwē xwēš ēd bawēd ud pas az ān handarz kunēd ud pad handarz
xwāstag ō kas dahēd ziyānag abar handarz be ēstēd ayāb az ān xwāstag abē-
saxwan būd ēstēd pas-iz ka ziyānag ān xwāstag kas xwēš-būd rāy be gōwēd pad
ān gōwišn ān xwāstag be rasēd [ud] abē-saxwanīh rāy juttar be nē bawēd ē ka-š

درباره سه اصطلاح *paymān*، *pašt* و *wizīr* به معنای ... (نادیا حاجی پور) 275

ōy kē xwāstag xwēš-būd guft ēstēd ān xwāstag abāz aw-iš +dād ēd rāy čē-iš pad handarz abar ēstād ēstēd abar pahikārdan nē tuwān (*mādayān ī hazār dādestān*: 64/2-9).

هر گاه کدخدا (= بزرگ خانواده) درباره پادشازن پیمان‌نامه را مهر کرد که «باشد که این دارایی از آن کسی باشد که تو مالک بودن [او] را گویی»، و پس از آن اندرز (= وصیت) کند و در وصیت دارایی را به کسی دهد [و] زن بر وصیت بایستد (= موافقت کند)¹⁵ یا درباره آن دارایی، بی‌سخن باشد (= معترض نباشد)، سپس اگر زن آن دارایی را در رابطه با مالک بودن کسی بگوید، با آن سخن، آن دارایی [به آن شخص] می‌رسد [و] به سبب بی‌سخنی (= عدم اعتراض) [نتیجه کار] دگرگون نشود (= تغییر نکند). مگر که، آن کسی که مالک بودن [او در رابطه با آن] دارایی گفته شده است، آن دارایی را به او (= زن) باز داده باشد، به این دلیل که او (= زن) در اندرز ایستاده است (= موافقت کرده است) نمی‌تواند [با او] جدل (و بحث) کند.¹⁶

دادن این حق براساس پیمان انجام شده است و بسیار معتبر است. حتی می‌تواند در برابر اندرز (= وصیت‌نامه) نیز قرار گیرد.

6.3.2 شراکت

gyāg-ē nibišt kū ka andar zan ī padixšāyīhā wizīr āwāšēd kū-t pad ham-bāy dārēm ... (*mādayān ī hazār dādestān*-Anklesaria: 6/14-15).

جایی نوشته شده است که اگر [کسی] در رابطه با پادشازن [خود] پیمان‌نامه مهر کند که «تو را شریک [خود] دارم» ...

باتوجه به مهر سند، پیمان‌نامه معنای دقیقی برای *wizīr* به نظر می‌رسد.

7.3.2 تقسیم چیزی

متن چنین نشان می‌دهد که هرگاه دارایی میان افراد تقسیم می‌شد، پیمان‌نامه‌ای برای آن تنظیم می‌گردید.

ud anī guft kū wizīr-ē ī pad 3 bahr ēw bahr ō mihrēn ud *abārīg ō farrox dahēnd mādagwar farrox dārišn ud mihrēn ham-pačēn dahišn (*mādayān ī hazār dādestān*-Anklesaria: 33/15-17).

علاوه بر آن گفته شده است سند قراردادی که [براساس آن] از 3 بهر [دارایی] یک بهر را به مهرین و بقیه را به فرخ دهند، [نوشته] اصلی را باید فرخ نگه دارد و رونوشت [آن] را باید به مهرین بدهد.

البته همان‌گونه که روشن است، موضوع مطلب بالا این است که وقتی کسی از یک دارایی سهم بیشتری داردی، قرارداد باید نزد او بماند، ولی نتیجه‌ای که می‌توان از آن گرفت این است که در تقسیم دارایی پیمان بین طرفین بسته و مکتوب و مهر می‌شد که wizīr نام داشت.

3. نتیجه‌گیری

تحلیل داده‌هایی که از متن *مادیان هزار دادستان* استخراج شد، نشان می‌دهد سه اصطلاح *pašt*، *paymān* و *wizīr* با معنای ظاهری «عهد و پیمان»، تفاوت‌های باارزی با هم دارند. این سه اصطلاح در موضوع‌های متفاوتی به کار رفته‌اند که گاه در برخی موضوع‌ها مشترک هستند.

pašt به صورت اسم و همراه فعل «کردن» در متن آمده و یک بار به صورت *paštāg* در حالت صفتی است. مسائل حقوقی که *pašt* در آن‌ها مطرح شده است درباره واگذاری مالکیت دارایی به کسی، سالم نگه داشتن دارایی فروخته‌شده، ستوری، تعیین ارزش دارایی، دادن چیزی در زمان و مکان معین است. در همه موضوعات گفته شده همواره مفهوم «توافق و تعهد» استنباط می‌شود و مفهوم بستن قرارداد و پیمان مطرح نیست. در همه موارد ابتدا موضوع مطرح می‌شود و در ادامه و در توضیح جزئیات درباره آن مسئله، به *pašt* و توافق و تعهد درباره آن موضوع پرداخته می‌شود. *pašt* هرگاه اسم باشد معنی «توافق» و در صورت همراه شدن با فعل «کردن» بیشتر معنای «تعهد کردن» و گاه «توافق کردن» دارد.

paymān به صورت اسم و همراه فعل «کردن» در متن *مادیان هزار دادستان* آمده است. موضوع‌هایی که پیمان در آن مطرح شده عبارت است از: واگذار کردن دارایی و مالکیت آن به کسی، اظهار مالکیت دارایی برای کسی و یا واگذاری این حق به فرد دیگری، اظهار تمایل برای مالکیت دارایی، انجام دادن کاری، بازپرداخت بدهی و وام، اجاره چیزی، گرو و گروگانی، پابندانی (= ضمانت)، فروش و مبادله، شراکت در درآمد. در دو موضوع واگذاری دارایی و فروش چیزی هر دو اصطلاح *pašt* و *paymān* مشترک هستند و مقایسه کاربرد آنها، تفاوت آن دو را مشخص می‌کند. در واگذاری دارایی هنگامی از *pašt* استفاده شده است که موضوع واگذاری مالکیت از سوی کسی مطرح شده، سپس در توضیح جزئیات، به توافق میان طرفین اشاره می‌شود. ولی در *paymān* از همان ابتدا به بستن پیمان برای واگذاری مالکیت سخن گفته

شده است. با این توضیح که در پیمان، همان ابتدای سخن به بستن قرارداد برای انجام آن کار اشاره می‌شود و روشن است برای انجام کار مورد نظر طرفین براساس پیمان عمل می‌کنند. پیمانی که می‌توانست شفاهی یا کتبی باشد و شامل جزئیاتی چون ذکر زمان، تعیین سود و زیان، تعیین تاوان در صورت عدم عملکرد مناسب و ... است.

wizīr اصطلاح دیگری است که در بحث پیمان مطرح می‌شود. تحلیل مطالب نشان می‌دهد، هر جا که سخن از پیمان باشد و منظور سند مربوط به آن باشد، از این واژه استفاده شده است. بنابراین *wizīr* همان پیمان‌نامه و سند قرارداد است. مسائلی که *wizīr* در آنها مطرح شده، گرفتن وام، انتقال و واگذاری دارایی، واگذاری حق اظهار مالکیت، پیمان ازدواج، گرو گذاشتن، شراکت در دارایی و تقسیم چیزی است. در موضوع گرفتن وام با *paymān* مشترک است و مقایسه آن‌ها تفاوت دو اصطلاح را روشن می‌کند. هرگاه در وام گرفتن *paymān* مطرح می‌شود به شرایط پرداخت، تعیین زمان، تعیین گرو اشاره می‌شود که طرفین آن را برای هم مشخص می‌کنند و برای انجام تعهدات پیمان می‌بندند. در *wizīr* به سندی اشاره شده که در آن گرفتن وام ذکر و مهر شده است. در واگذاری دارایی که در هر سه مشترک است، *wizīr* پیمان‌نامه مهر شده است که در آن دارایی به مالکیت فرد دیگری درآمده است. واگذاری حق اظهار مالکیت به کسی نیز از مواردی است که *wizīr* با *paymān* مشترک است. مقایسه آنها نشان می‌دهد در *paymān* سخن از پیمان بستن برای دادن این حق به کسی است ولی در *wizīr* سخن از پیمان‌نامه و سند مربوط به پیمان دادن این حق است که مهر شده است

پی‌نوشت‌ها

1. فرخ‌مرد پسر بهرام، در مقدمه متن خود را به‌عنوان مدون متن معرفی کرده است (نک. *مادیان هزار دادستان*: 80/1717/80). به دلیل افتادگی در مقدمه از زمان و زندگی او اطلاعی در دست نیست. از متن چنین بر می‌آید که او حقوقدان بوده و به دستگاه حقوقی ساسانی کاملاً آشنایی داشته و افزون بر این به مدارک و اسناد دادگاه نیز دسترسی داشته است.
2. کتاب‌های *روایات امید آشوه‌هستان* و *دادستان دینی* و *روایات فرنبغ* سرورش نیز به مسائل حقوقی پرداخته‌اند ولی در آنها به مسائلی که زردشتیان در قرون اولیه اسلامی با آن مواجه شدند نیز پرداخته شده است ولی کتاب *مادیان هزار دادستان* تنها منعکس‌کننده مسائل حقوقی زردشتیان در دوره ساسانی پیش از اسلام است (تفضلی، 1378: 286-287).
3. ترجمه بلسارا به انگلیسی (Bulsara, 1976)؛ پریخانیان به روسی (Perixanjan, 1973) و ترجمه آن به انگلیسی در سال 1997 به وسیله نینا گرسویان (Perikhanian, 1997)؛ ماتسوخ به آلمانی (Macuch, 1981)؛

1993، ibid.)؛ ترجمه فارسی از سعید عریان (1391)؛ ترجمه دیگری به فارسی از این متن است که بخش نخست از رونوشت مودی را حسینی (1401) و بخش دوم را حاجی‌پور (1399 الف) انجام داده است.

4. متن پهلوی: ۱۳۱۳؛ پریخانیان (1997: 176) در آونویسی واژه پهلوی را داده است و معنای آن را «خسارت» داده؛ این واژه 11 بار در *مادیان هزار دادستان* به کار رفته است. قرائت آن مشخص نیست ولی معنای آن قطعاً همین است. این واژه همراه با tāwān «تاوان، غرامت» به کار رفته است (Perikhanian, 1997: 336). عریان (1391: 585) با علامت ؟ anwān خوانده و «غرامت» معنی کرده است؛ بلسارا (1976: 394-395) این واژه را avnān خوانده و «زمان مقرر، زمان تعیین شده» معنی کرده است؛ منصور شکلی (1992: 225) این واژه را با تردید ōwāw خوانده و با abgāw پارتی به معنای «فزایش، فزونی، رشد» مقایسه کرده است.

5. tāwān به معنای «تاوان، خسارت دادن، جریمه دادن» است. در متون فارسی میانه تاوان برای گناه و بزه آمده است که عبارت است از «پرداخت مبلغی برای جبران گناه یا انجام کرفه‌ای برابر با گناه بوده است» (← برای تاوان گناه در شایست ناشایست فصل 1، بند 2 نک. مزدایور، 1390: 1-3؛ Davar, 1912: 1) و در روایت پهلوی فصل 15، بند ب/5 (نک. میرفخرایی، 1390: 245-246؛ Dhabhar, 1913: 44). در *مادیان هزار دادستان* تاوان، خسارتی است که فردی در برابر دیرکرد در بازسازی یا پرداخت چیزی و مالی باید بدهد.

6. اشوداد به معنای «صدقه، احسان، بخشش» است و همچنین به هدیه و دستمزدی که به روحانیون در برابر انجام مراسم مذهبی می‌پرداختند نیز گفته می‌شود (میرفخرایی، 1390: 380). این هدایا به صورت نقدی و غیر نقدی پرداخت می‌شده است. مثلاً در آیین سومین روز درگذشت فرد، به هر یک از روحانیانی که مراسم را انجام دهد علاوه بر پول برای دستمزد، لباس سفیدی هدیه می‌دادند یا در پاداش به‌جا آوردن مراسم درون و باج به خانواده روحانیون لباس سفیدی هدیه داده می‌شده است (Kanga, 1987: 778).

7. مفهوم مطلب بالا این است که، اگر کسی به فردی بگوید دارایی که به من می‌رسد از آن تو باشد، آنچه پس از آن گفته به او برسد به آن فرد می‌رسد.

8. قاضی و مفسر دوره ساسانی است (کریستن‌سن، 1351: 76؛ Perikhanian, 1997: 417). نام او 10 بار در متن آمده و احکامی از او گفته شده است. برای آگاهی بیشتر درباره مفسران این متن نک. حاجی‌پور، 1395: 44.

9. از شماوند یکی از اصطلاحات و موضوعات حقوقی مطرح در متن *مادیان هزار دادستان* است. برای بیان روی دادن از شماوند، چند نوع عبارت در متن به کار رفته است: 1- «ud azišmān bawēd»، 2- «... ud az azišmān bawēd»، 3- «ka ... azišmān kard»، 4- «pad azišmān ī ... kard». در نوع اول و دوم، ابتدا ادعای مالکیت چیزی (اعم از شیء، دارایی، برده، زن) مطرح شده، یعنی کسی بیان می‌کند که دارایی او توسط شخص دیگری تصاحب شده و سپس از شماوند اتفاق افتاده است. به کار رفتن این عبارت نشان‌دهنده آن است که خواننده در برابر ادعای خواهان ایستادگی کرده و آن را نپذیرفته و قصد برگرداندن

درباره سه اصطلاح *paymān .pašt* و *wizār* به معنای ... (نادیا حاجی پور) 279

مال را نداشته است. این کار در احقاق حق خلل وارد کرده و مانع برقراری عدالت می‌شد؛ هدف خواننده محروم کردن خواهان از حق خود بود. دو عبارت آخر (= 3 و 4) روشن می‌سازد که از شماند جرمی بود که کسی مرتکب می‌شد و باید از سوی دادگاه مورد رسیدگی قرار می‌گرفت (برای آگاهی بیشتر با این اصطلاح و قوانین و احکام آن نک. حاجی پور، 1398؛ منصوری، 1395: 74-75؛ Perikhanian, 1997: 363-364؛ Shaki, 1988: 261).

10. مفسر است (Perikhanian, 1997: 418)، نام او 16 بار در متن آمده است. فتوهای او درباره فرزندخواندگی، اظهار پذیرش دارایی، ارث و ... است (برای آگاهی بیشتر از فتوهای این مفسر نک. حاجی پور، 1395: 45).

11. بر اساس آنچه در *مادیان هزار دادستان* آمده در دوره ساسانی، واگذاری دارایی به کسی، در طی مراحل انجام می‌شد که یکی از مراحل آن «اظهار مالکیت» بود. فصلی در *مادیان هزار دادستان* به این موضوع اختصاص داده شده است که بررسی و تحلیل آن، برخی قوانین را درباره این مرحله از واگذاری دارایی روشن می‌سازد. اصطلاح حقوقی که برای اظهار مالکیت به کار می‌رفته، *xwēš būd guftan* است. قوانین این مرحله از واگذاری دارایی را به صورت خلاصه چنین است: در مرحله نخست، واگذارکننده دارایی از خود را مشخص می‌کرد؛ سپس مالکیت آن باید به نام کسی اعلام می‌شد که به سه صورت قابل انجام بود: 1- فرد خود می‌توانست، بخشی یا همه دارایی خود را به کسی بدهد و برای آن اظهار مالکیت کند. 2- همچنین مالک می‌توانست اظهار مالکیت را به کس دیگری بدهد؛ به این ترتیب که مالی را مشخص می‌کرد و به کسی اختیار می‌داد که آن را برای هر کس که می‌خواست اظهار مالکیت کند؛ 3- روش سوم ترکیبی از دو روش گفته شده بود؛ یعنی مالک دارایی، اظهار مالکیت بخشی از دارای مشخص شده را خود می‌گفت و بخشی را به کس دیگری می‌سپرد تا برای آن اظهار مالکیت کند (برای آگاهی از قوانین اظهار مالکیت و مراحل انتقال دارایی نک. حاجی پور، 1397؛ همو، 1399: 1).

12. *task / tasak* به معنای «جاره، کرایه» است؛ در متن بیا عبارت‌های **tas(a)k wizārdan*: «پرداختن اجاره»، *pad *tas(a)k dāstan*: «به صورت اجاره در اختیار داشتن، اجاره کردن»، **xwāstag t *tas(a)k*: «خواست» (= ملک) اجاره شده، **xwāstag pad tas(a)k padīrītan*: «ملکی را اجاره کردن» آمده است (نک. *مادیان هزار دادستان*: 13/72-16 و *مادیان هزار دادستان*-انکلساریا: 11-8/25، 1/33 و 2). در عربی واژه *tasq* با معنی «جاره» آمده که از آرامی مشتق شده است. ممکن است بتوان این واژه را از *čāssak(a)* از *čassušva* فارسی باستان به معنای «یک‌چهارم» دانست (قس *čaθrušva* اوستایی) که به *task* بدل شده است؛ تبدیل *t* به امکان‌پذیر است همانطور که در *tis* و *čiš* و نیز در *tasom* و *tasōk / tasūk* دیده می‌شود. در مورد تلفظ این کلمه که به صورت *t' / hk* نوشته شده است، می‌توان گفت که نسخه‌نویس در هنگام کپی برداری *tsk* را *t' / hk* خوانده است. احتمال خوانش این واژه به صورت *tāk* (> ایرانی-*tahaka* / *tavāka*) و *tahak* (>) فارسی باستان-*taθaka*) بسیار ضعیف است زیرا از نظر معنایی کمتر مرتبط هستند (Perikhanian 1997, 390-391). در نوشته‌های مانوی یکی از معانی واژه *tasūg* «یک چهارم» است (← Durkin, 2004, I: 326) و شاید اشاره به میزان اجاره دارد که یک چهارم سرمایه بوده است.

13. گرو و گروگانی از اصطلاح‌های حقوقی هستند که در مادیان هزار دادستان به کار رفته‌اند. در موضوعات حقوقی چون از شماند، دزدی، گرفتن وام، قرض کردن، فروش مال دیگری، پرداخت بدهی فرد دیگر، هزینه برای دارایی مشارکتی، پول ستوری و گرفتن وکیل، گرو و گروگانی مطرح شده است. بررسی مطالب مربوط به این دو اصطلاح نشان می‌دهد که تفاوت‌های اساسی با هم دارند. مهم‌ترین تفاوت در نحوه دارایی به گرو گذاشته شده بود؛ بدین ترتیب که دارایی به گرو گذاشته شده براساس ارزش وام یا قرضی بود که بدهکار می‌گرفت و نزد طلبکار نگه داشته می‌شد ولی درباره دارایی گروگان که می‌توانست زمین، درخت، باغ و برده باشد، طلبکار حق استفاده از مال گرو گذاشته شده را داشت (برای آگاهی بیشتر درباره گرو و گروگانی و قوانین آن‌ها نک. حاجی‌پور، 1402).

14. متن: «**او**؛ معمولاً این املا برای معنای «هاده در مقابل نر» به کار می‌رود ولی در اینجا معنای دیگر یعنی «هاده، اصل و مبلغ» دارد. این واژه با همین املا و معنی در فصل 8، بند 15 از شایست ناشایست (نک. مزداپور، 1390: 100؛ Davar, 1912: 41) و در پیمان کدخدایی، بند 7 نیز (نک. گشتاسب و حاجی‌پور، 1398: 143؛ Jamasp Asana, 1897-1913) نیز دیده شده است.

15. *abar ēstād* بر ایستاد (= موافقت کرد، همدادستان شد)، تأیید کرد. در گزیده‌های زادسپرم (10/1 و 11) این ترکیب آمده است:

10- u-š pad sē zamān kard ī har zamān-ē sē hazārag. 11- ahreman abar ēstād (Anklesaria, 1964: 4).

10- و [دوره نبرد] را به سه زمان [تقسیم] کرد، هر زمانی سه هزاره [بود]. 11- اهریمن بر ایستاد (= موافقت کرد) (راشدمحصل، 1385: 34).

پریخانیان: «... در حالی که زن نادیده گرفته شود (کنار گذارده شود) ...».

16. با توجه به اینکه خویش بود گفتن در حضور سه شاهد و یا موبدان موبد صورت می‌گرفته بنابراین دارای اعتبار و وجهه قانونی است. در اینجا چون وصیت بعد از اعلام خویش بود انجام شده است هرچند که کدبانوی خانه نسبت به آن اظهار رضایت و سکوت کرده ولی اعلام مالکیت برای او همواره قانونی است و او می‌تواند از این حق قانونی خود استفاده کند حتی اگر وصیتنامه ای بعد از دادن این حق به او نوشته شده باشد و کسی حق اعتراض و طرح دعوا نسبت به او را نخواهد داشت.

کتاب‌نامه

- تفضلی، احمد 1378. *تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام*. به کوشش ژاله آموزگار. چاپ 3. تهران: سخن.
- حاجی‌پور، نادیا و میرفخرایی، مهشید 1395. «پایندانی (= ضمانت) و هم‌پایندانی (= ضمانت مشترک) در مادیان هزار دادستان». در زبان‌شناخت، س 7، ش 2 (پیاپی 14). صص 1-24.
- حاجی‌پور، نادیا 1395. «مفسران حقوقی مادیان هزار دادستان». *پازند*، س 12، ش 44. صص 35-52.

درباره سه اصطلاح *paymān .pašt* و *wizār* به معنای ... (نادیا حاجی پور) 281

- حاجی پور، نادیا، 1397، «ظهار مالکیت دارایی در دوره ساسانی بر اساس مادیان هزار دادستان». در مجموعه مقالات شکوه باستانی ایران، برگزیده مقالات نخستین همایش دوسالانه فرهنگ و زبان‌های باستانی، به کوشش ابوالقاسم اسماعیل پور. تهران: نشر خاموش. صص 155-172.
- حاجی پور، نادیا 1398. «درباره اصطلاح حقوقی ازشماند در مادیان هزار دادستان»، در پژوهش‌های ایران‌شناسی، س 9، ش 2، پاییز و زمستان. صص 56-74.
- حاجی پور، نادیا، 1399الف. مادیان هزار دادستان، آوانویسی، برگردان فارسی، یادداشت‌ها و واژه‌نامه (بخش دوم از رونوشت مودی)، تهران: فروهر.
- حاجی پور، نادیا، 1399ب. «مراحل انتقال دارایی و قوانین آن بر اساس مادیان هزار دادستان». در زبانشناخت، س 11، ش 1، بهار و تابستان، صص 67-91.
- حاجی پور، نادیا، 1400، «قوانین اظهار پذیرش دارایی بر اساس متن مادیان هزار دادستان». در مجموعه مقالات چهارمین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایران (گذشته و حال)، به کوشش محمود جعفری دهقی و شیما جعفری دهقی. تهران: دایره المعارف بزرگ اسلامی. صص 99-119.
- حاجی پور، نادیا، 1402. «گرو و گروگانی در مادیان هزار دادستان». در پژوهش‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی، س 4، ش 1، بهار و تابستان، صص 39-70.
- حسینی، زهرا، 1401. مادیان هزار دادستان، تصحیح متن، آوانویسی، برگردان فارسی، یادداشت‌ها و واژه‌نامه (پاره نخست از رونوشت مودی). چاپ دوم. تهران: فروهر.
- راشدمحصل، محمدتقی (گزارنده). 1370. زند بهمن یسن. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- راشدمحصل، محمدتقی (گزارنده). 1385. وزیدگیهای زادسپرم. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- عریان، سعید (گزارنده). 1391. مادیان هزار دادستان (هزار رای حقوقی)، تهران: انتشارات علمی.
- کریستن‌سن، آرتور، 1351، ایران در زمان ساسانیان، ج چهارم، تهران: ابن سینا.
- گشتاسب، فرزانه و حاجی پور، نادیا 1398 ← <https://www.parsigdatabase.com/surf/?lang=fa#Page5>
- مادیان هزار دادستان ← Modi 1901
- مادیان هزار دادستان - انکلساریا ← Anklesaria 1912
- مزدپور، کنایون (گزارنده). 1390. شایست ناشایست. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مکنزی، دیوید نیل. 1379. فرهنگ کوچک زبان پهلوی. ترجمه مهشید میرفخرایی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- منصوری، یدالله 1395. فرهنگ حقوقی زبان پهلوی (فارسی میانه): بر پایه متن پهلوی مادیان هزار دادستان و دیگر متون پهلوی (پهلوی - انگلیسی - فارسی). تهران: آوای خاور.

میرفخرایی، مهشید (گزارنده). 1390. روایت پهلوی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

- Anklesaria, T. D. (1912). *The Social code of the Parsees in Sasanian Times or the Madigân-i-HazârDâdistân*. Part II. With an intro. By J. J. Modi. Bombay.
- Anklesaria, B. T. (1957). *Zand-i Vohuman Yasn and two pahlavi fragments with text*. Bombay.
- Anklesaria, B. T. (1964). *Vichitakiha-i Zatsparam, with text and introduction*. Bombay.
- Bulsara, S. J. (1976). *The Laws of the ancient Persians*. Bobay.
- Davar, M. B. (1912). *Šāyast Lā Šāyast*. Bombay.
- Dhabhar, B. N. (ed.). (1913). *The Pahlavi Rivâyat Accompanying The Dâtistân-î Dinîk*. Bombay.
- Durkin-Meisterernst, D. (2004). *Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian*. Brepols.
- Jamasp, D. H. (1907). *Vendidad*. Vol. I, II. Bombay.
- Jamasp-Asana, J. M. (1897-1913). *Pahlavi Texts*. Bombay.
- Kanga, M. F. (1987). "Ašō-dād". in *Encyclopædia Iranica*. Vol. II, Fasc. 7, p. 778. London- New York.
- Macuch, M. (1981). *Das sasanidische Rechtsbuch "Matakdan i hazar datistan"*. (Teil II). Wiesbaden.
- Macuch, M. (1993). *Rechtsskizzen und Gerichtspraxis zu Beginn des siebenten Jahrhunderts in Iran*. Wiesbaden.
- Macuch, M. (2005). "*Mādayān ī Hazār Dādestān*". in *Encyclopædia Iranica*. → <http://www.iranicaonline.org/articles/madayan-i-hazar-dadestan>
- mādayān ī hazār dādestān* → Modi, (1901)
- mādayān ī hazār dādestān*-Anklesaria → Anklesaria, (1912)
- Modi, J. J. (1901). *Mādigân-i- Hazâr Dâdistân*. Part I. Poona.
- Perikhanian, A. (1997). *The Book of a Thousand Judgements (a sasanian Law-Book)*. tr. Nina Garsoïan. New York.
- Perixanjan, A. (1973). *Sasanidskii Sudebnik Kniga Tysiachi Sudebnykh Reshenii (Matakdan i hazar dadastan)*, Erevan.
- Shaki, M. (1988). "Azišmānd". in *Encyclopædia Iranica*. Vol. III, Fasc. 3, p. 261. London- New York.
- Shaki, M. (1992). "Contract". in *Encyclopædia Iranica*. Vol. VI, Fasc. 2, pp. 221-224 and Vol. VI, Fasc. 3, pp. 225-226. London- New York.